

Apolitičnost – uslov za kooptiranje; Studija slučaja: “La reserve des arts”

Na Balkanu decenijama postoje mitovi o blagostanju života na Zapadu. Možda sam zakasnio na žurku, ali od 2019. od kako živim u Sen-San-Deniju sve vreme se pitam gde je to blagostanje? Naravno, fasada je tu – kutije za odvajanje reciklažnog otpada, trake za bicikle, kompostiranje i urbane bašte. Ali predstavu povremeno pokvare vesti tipa “[Pariski sud pravde osudio Francusku za nepostizanje ciljeva zacrtanih Pariskim sporazumom](#)” ili sada već tradicionalni prednovogodišnji štrajkovi RATPa (Samoupravne administracije pariskog transporta).

Nadam se da ću do kraja ovog teksta uspeti da ponudim zanimljivu analizu diskrepancije: s jedne strane politički performans velikih pomaka u borbi protiv klimatskih promena, a sa druge surova realnost koja razbija “suspenciju neverice”. Inspirisan prevodom teksta Din Spejda: [Solidarnost a ne milostinja](#), odlučio sam da se fokusiram na primer svog radnog mesta: neprofitnog udruženja za revalorizaciju otpada “[La réserve des arts](#)” (u daljem tekstu RDA).

Na početku bih želeo da podvučem šta me je inspirisalo u pomenutom članku. Din Spejd navodi da je jedan od načina na koji levi pokreti menjaju materijalne uslove – **rad na izgradnji alternativne infrastrukture kroz koju bi ljudi zadovoljili svoje potrebe**. Takođe navodi i različite kriterijume po kojima možemo da ocenimo da li je angažman pokreta zapravo subverzivan ili prost performans koji održava status quo.

Istorijat organizacije RDA

RDA je osnovana 2008. godine od strane Silvi Betar (Silvie

Betard) i Žan Gronže (Jeanne Granger), obe iz sektora menadžmenta u kulturi, sa ciljem da pomognu nezavisnim umetnicima i umetnicama kojima je teško doći do materijala za rad. Na zvaničnom sajtu se navodi da su na ideju da pokrenu RDA došle tokom razgovora u muzeju Monparnas... RDA pritom nije jedinstveni primer, njihova ideja je inspirisana [Materijalima za umetnost](#) – Njujorškim projektom sličnog tipa.

Danas (2022) RDA ima 27 zaposlenih radnica i radnika i desetine nas – “nezavisnih partnera” koji smo registrovani kao mikropreduzetnici (o prekarnosti mikro-preduzetništva na našim prostorima znamo iz primera radnika Car:Go, Glovo i sličnih servisa “[platformskog kapitalizma](#)”); Iznajmljuje hangar od 3 hiljade kvadratnih metara u pariskoj opštini Pantin; revalorizuje preko 600 tona otpada godišnje; ima preko sedam hiljada članica; posluje u Parizu i Marseju.

Silvi i Žan više nisu prisutne u radu organizacije (barem ih ja za sve ovo vreme nisam nikada video), od juna 2021. na čelu asocijacije je bivša šefica sektora za “ekološku odgovornost” transnacionalne kompanije u oblasti luksuznih dobara “Luj Viton Moe Henesi”. Predsednica je za direktora RDA postavila svog kolegu iz bivše firme koji nema iskustva u revalorizaciji materijala, cirkularnoj ekonomiji i odrastu (više o ovim konceptima na kraju članka). Njih dvoje zajedno sa još dve osobe iz uprave imaju potpunu kontrolu nad radom organizacije. Zašto i kako se ovo desilo?

Statut i poslovni model RDA

“La Réserve des arts vidi ekološki pokret kao stvarnu kulturnu revoluciju svojstvenu 21. veku” piše u statutu organizacije čiji su lajtmotivi održivi rad kulturnog sektora, kulturni sektor kao snaga za svest i promene...

Prema statutu, korisnici usluga RDA (članice) mogu da budu: profesionalci u kulturnom i kreativnom sektoru; studenti; lica koja traže posao ili se vraćaju u kulturni sektor (dakle formalno – registrovano nezaposleni); obrazovni stručnjaci,

mikro preduzeća (manje od 10 zaposlenih) u sektoru mode, komunikacije, “uradi sam” sektora, organizacije događaja; male ustanove kulture; mala udruženja.

Upravljanje nad organizacijom formalno je posvećeno upravnom odboru od 5 do 12 članova koji se bira jednom u tri godine na skupštini organizacije. Iako predsednica ima “**najšira ovlašćenja** da u svim okolnostima deluje u ime udruženja”, “obavlja sve administrativne i upravljačke radnje korisne za **pravilno** funkcionisanje udruženja i **određuje troškove**”, “ima **potpis udruženja** koji po potrebi može delegirati na jednu ili više predstavnica po svom izboru”, “odgovorna je za **regrutovanje osoblja** za udruženje”, “zaposleni u udruženju su **postavljeni u njenoj nadležnosti**”, “ima ovlašćenje da na sopstvenu odgovornost **delimično zameni posebne predstavnice**” itd..

Iz svega navedenog može se videti da je RDA hijerarhijski ustrojeno udruženje koje uprkos svojim subverzivnim lepim željama iz preambule statuta ipak nesrazmerno veliku moć odlučivanja koncentriše u ruke jedne osobe – predsednice organizacije.

U svakodnevnom radu, RDA je u velikoj meri decentralizovano udruženje. Valoristi, bilo da su eksterni ili interno zaposleni, planiraju rad u dogovoru sa članom kancelarije zaduženim za logističko planiranje i vođenje kalendara aktivnosti. On je igrom slučaja politički osvešćeni ekolog koji poštuje pravo na slobodne dane, brine o zdravlju i zaštiti na radu, svakodnevno pregovara za povišice i bonuse tokom napornih radnih dana. Zapravo, veliki broj zaposlenih u RDA dele vrednosti navedene u preambuli udruženja, pritom ne obraćajući pažnju na sam statut.

Kako RDA vidi sam sebe?

Zvanična misija RDA glasi “Pretvaramo zanat reupotrebe u formativni know-how francuske kulturne izvrsnosti”.

Troškovi RDA sastoje se od plata, poreza i doprinosa za skoro

trideset stalno ili privremeno zaposlenih radnica i radnika, iznajmljivanje hangara, održavanje kamiona, plaćanje faktura nezavisnim partnerima (poput mene) i ostalim fiksnim i varijabilnim troškovima. RDA ima samo jedan izbor za ekonomsko preživljavanje – da opstane na tržištu. Iako registrovana kao neprofitna asocijacija, nije posebno zaštićena od strane lokalnih vlasti, i od nje se očekuje da se snađe u “tržišnoj utakmici” uprkos tome što ne deli profitnu orijentaciju kapitalističkih preduzeća.

Izvori prihoda za RDA su (simbolične) članarine na godišnjem nivou, i usluge za članice u nekoliko oblika:

1. Odnosenje kabastog otpada (mašine, scenografije, dekor, privremene postavke...)
2. Prodaja recikliranih materijala po cenama značajno nižim od tržišnih
3. Naplata korišćenja radionica sa alatima, tj. *mejker-spejsa*

Pored toga RDA nudi i obuke za eko-dizajn koje su dostupne besplatno registrovanima u Pole-emploi, francuskom pandanu Zavoda za zapošljavanje, i koje su subvencionisane iz državnog budžeta. Uprkos svim ovim izvorima prihoda, organizacija jedva uspeva da održi “finansijsko zdravlje”.

Problemi poslovnog modela

Štaviše, radeći sa njima, stekao sam utisak da pored velikog ponosa zbog preko dve decenije postojanja, rasta i razvoja unutar sektora reupotrebe otpada, ne postoje osetne političke ambicije za građenje alternativa, ako izuzmemo velike reči iz statuta. Zablude o uticaju na usporavanje klimatskih promena produbljuju i životni stilovi zaposlenih (uključujući i nas eksterne partnere). Ponekad razgovaramo o tome koliko nam psihički pomaže kada radimo kalkulacije ličnih karbonskih otisaka (ukupnih ličnih doprinosa emisijama gasova staklene bašte) i vidimo da su značajno ispod proseka za Evropu ili Francusku, prećutno svesni da masovnom izumiranju života na

Zemlji najviše doprinose karbonski otisci kompanija sa kojima saradujemo.

Glavni partneri asocijacije RDA su velike transnacionalne kompanije, najviše u modnoj industriji... One su već poznate po tome da vole da se "ozelene" kada je to dobro za marketing ili dobijanje poreskih olakšica. Manje je poznato da iste te kompanije dosta kasne sa plaćanjima, a troškovi moraju da se regulišu redovno. Ušuškavanjem u saradnji sa ovim kompanijama kao "sigurnim stalnim izvorom prihoda" zapravo dolazi do velike finansijske nestabilnosti koja se produbljuje zateznim kamatama za kašnjenje u plaćanjima.

RDA je otvorena samo za svoje članice, fizička lica koja nisu studenti ne mogu da kupuju materijale niti da koriste radionice asocijacije. Proces učlanjivanja je priličnog komplikovan, potrebno je uneti veoma mnogo podataka o sebi i plaćati godišnju članarinu. Sve to ima donekle smisla iz ugla prvobitne ideje sa kojom je asocijacija osnovana – podrška nezavisnim umetnicima, ali u isto vreme i održava asocijaciju praktično nevidljivom za širu javnost koja nije u sektoru kulture, a to smanjuje i potencijalne prihode.

Efekti angažmana RDA

Inspirisan Spejdovim člankom, sastavio sam kriterijume kojima bismo mogli da merimo subverzivnost RDA (i sličnih projekata gde god oni bili):

- Tonama đubreta koje ne završi na deponijama godišnje
- Broju aktivnih članica (korisnica i korisnika usluga RDA) i prirodi njihovih projekata
- Kooperativnom modelu upravljanja udruženjem (samoupravljanje)
- Autonomnom lokalnom proizvodnjom koja je omogućena zahvaljujući postojanju ovakvih projekata

RDA je 2019. godine spasla preko 615 tona đubreta od deponija. To možda zvuči impresivno na prvi pogled, ali Francuska je

(prema [podacima](#) za 2018. godinu) proizvela 343 miliona tona đubreta. Jedna asocijacija ovog tipa ima potencijal da uspori klimatske promene samo na lokalnu, ali veliki industrijski kompleksi (poput poljoprivrednih korporacija i rudarske industrije) koji su i najveći zagađivači na svetu su apsolutno van dometa.

Na sajtu RDA postoji podatak da trenutno ima 7600 članica udruženja, međutim mnoge članice su zapravo škole i fakulteti primenjenih umetnosti i mnogi studenti kupuju materijale za svoje projekte kod RDA. Pored toga postoji načelna ideja da se uđe u saradnju i sa regularnim (osnovnim i srednjim) školama u cilju širenja "uradi sam" kulture kroz vannastavne aktivnosti za đake.

Masovno korišćen model (i zakonski okvir) za osnivanje neprofitnih organizacija u Francuskoj datira iz 1901. godine. Upravo ovaj model koristi i RDA, a on je hijerarhijski ustrojen. Formalni pravni okvir ne mora sam po sebi biti prepreka za samoupravljanje – subverzivni projekti nalaze načine da se uspostave uspešno u postojećim okvirima nametnutim od strane države. Ne postoje formalni zahtevi da odgovorno lice ima veću platu ili da ima pravo da donosi odluke na svoju ruku, to sve može da se reguliše internim pravilnicima udruženja. Nažalost, osobe od kojih je sačinjena RDA nemaju političku volju da preuzmu rizik za samoupravljanje. Razgovarajući sa drugim zaposlenima shvatio sam da se niko ne oseća kao da ima kompetencije za upravljanje (stoga eksterno regrutovanje predsednice i direktora) iako u praksi maltene sve i rade sami/e, a menadžment je češće prepreka nego pomoć.

O autonomiji i otpornosti korisnika/ca usluga RDA ne mogu da govorim, jer nemam dovoljno informacija, ali kao neko ko je zbog rada u RDA počeo da se bavi i stolarijom – mogu da tvrdim da nikada ne bih pokušao da auto-didaktički naučim taj posao bez pristupa opremljenim radionicama, ljudima koji mogu da mi odgovore na pitanja i pokažu kako se koriste mašine, kao i

jeftinim recikliranim materijalima.

Neispunjeni potencijal projekta

Projekat RDA, uprkos realnim poteškoćama koje proizilaze iz apolitičnosti članica, ima ozbiljan subverzivni potencijal u lokalnom kontekstu – štaviše zvuči kao nešto iz [solarpank](#) univerzuma. Uprkos tome kako je formalno organizovana, problemima sa trenutnim menadžmentom koji brutalno sprovodi agendu efikasnosti na tržištu – rad na terenu je praktično samoupravan. Timovi saraduju i dogovaraju se na svakodnevnom nivou; iako postoji formalna hijerarhija, ona se oseća samo u okvirima kancelarije odnosno operativnog menadžmenta; Na terenu, novi članovi bez prethodnog iskustva učestvuju solidarno u operativnom odlučivanju – šta se nosi na teren, kako se manipuliše teškim i kabastim materijalima, kuda voziti da se izbegne gužva u saobraćaju...

Građenje alternativa je često zapostavljena aktivistička strategija. Pod građenjem alternativa mislim na konkretne i aktivnosti u realnom prostoru i vremenu koje omogućavaju ljudima da se odlepe od tržišta i svoje potrebe zadovolje na drugačiji način. Odrast je, recimo, ekonomska teorija koja nailazi na velike kritike zato što se smatra ekonomski neodrživom. Ne postoji direktna veza između rasta BDPa i van-tržišne reciklaže, ali realni ekonomski efekti se vide i osećaju momentalno. Revalorizacija otpada po modelu RDA je realna **operativna taktika** za uspešno implementiranje ideje odrasta na tri fronta: **upcycling** – dodavanje (upotrebne) vrednosti otpadu; **deljenje** alata u samoupravnim radionicama, vršnjačka (Peer2Peer) **obuka** za obradu recikliranog materijala.

Zašto je ovo važno za lokalnu perspektivu

Jugoslovenski socijalizam ostavio nam je u nasleđe iskustvo samoupravljanja, ali i infrastrukturu za pokretanje ovakvog projekta. Pored toga, Jugoistočna Evropa je nezvanična deponija EU iako nema visoko razvijenu reciklažnu industriju. Romi, koji se često bave sortiranjem i reciklažom otpada sve

češće se suočavaju sa različitim sistemskim preprekama bavljenju ovom delatnošću što dodatno narušava dostojanstvo njihovih života. Ovi faktori su višeznačni za implementaciju projekta revalorizacije otpada na Balkanu. Pre svega, problem zagađenosti životne sredine će se sve više pooštravati u bliskoj budućnosti, ukoliko pod hitno ne nađemo operativna rešenja koja nisu vođena kapitalističkom logikom.

Beograd rapidno raste, a mnogo je novih projekata za izgradnju naselja u predgrađu Beograda, na mestima gde se nalaze i napušteni industrijski kompleksi iz vremena Jugoslavije. Projektima poput RDA, ali i drugim oblicima samoupravnog društvenog organizovanja mogli bi se oživeti decenijama zapuštena industrijska postrojenja i spasti ih od rušenja i profilerskog urbanizma.

Leksi je dugogodišnji aktivista na polju zaštite prirode i zajedničkih dobara. Napustio je studije međunarodnih finansija da bi se posvetio ekonomiji zajednice.